

obrazů, známé z rétoriky landsmansaftu hned po 2. světové válce a kopírující (časově) předválečný „völkisch“ diskurz, až po roce 1955. Za centrální dokument, který ovlivnil a „přitvrdil“ diskurz od 50. let 20. století, považuje tzv. Bílou knihu (Weißbuch. Dokumente zur Austreibung der Sudetendeutschen) z roku 1951.

Faehndrichová označuje Heimatbücher jako „mrtvý žánr“, neboť byly v naprosté většině vytvářeny lidmi patřícími do generace zážitku (Erlebnisgeneration), stejně tak jako pro tuto generaci (tradování jejich obsahu na další generace je tedy velmi obtížné) představují knihy pro osoby s „insiderskou“ znalostí. Nutno říci, že její kniha rozhodně není „mrtvou knihou“. I když se díky zvolené koncepci (tedy zkoumání Heimatbücher v několika různých kontextech) někdy určité informace vícekrát v knize opakují, je pro čtenáře velmi přínosná z několika důvodů: jednak díky hluboké analýze a „objevení“ pramene, který doposud „unikal“ zájmu historiků, etnologů, kulturologů, dále díky velmi preciznímu a kritickému využití teorie kulturní paměti a také díky široké diachronní i synchronní analýze Heimatbücher, nabízející autorce nové a zajímavé komparace, prohloubené zasazením do kontextu diskurzů německé poválečné společnosti a diskurzů propagovaných svazy vyhnanců. Jako klad knihy beru i fakt, že Faehndrichová nezakrývá omezení pramene a svého metodologického přístupu k němu – to se týká například recepce Heimatbücher (ve druhé a třetí generaci), jež se nedá vyvodit z provedené analýzy jejich obsahu (s. 111). Stejně tak nejsou v Heimatbücher většinou analyzovatelné ani procesy vyjednávání mezi jednotlivci a uskupeními ve skupině vyhnaných Němců z jedné obce, které se

odehrávají před sepsáním Heimatbuchu – k analýze je přístupný již jen výsledek, který dokládá, co bylo vyjednáno a kdo měl v dané skupině největší moc k prosazení svého názoru. Pro čtenáře z České republiky je kniha zajímavá navíc i tím, že analýza Heimatbücher ze „Sudet“ je jednou z jejich stěžejních částí.

Jana Nosková (EÚ AV ČR, v. v. i.)

Vladimir Penčev, PO SERPENTINÁCH SEBEPOZNÁNÍ A POZNÁNÍ TOHO DRUHÉHO. ČEŠI A SLOVÁCI V BULHARSKU, BULHAŘI V ČESKÉ REPUBLICCE. Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2012, 181 s.–

V roce 2012 vydala Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy již druhou publikaci bulharského autora. Po knize antropoložky Rummy Georgievové *Bulhaři v Čechách* (2011), která je podrobnou studií imigračních a integračních procesů bulharské komunity (či komunit) u nás, vyšla česky první samostatná kniha významného bulharského etnologa, slavisty a bohemisty Vladimira Penčeva. Soubor třinácti kratších i rozsáhlejších studií přináší vzhled do současné bulharské etnologie a folkloristiky a především představuje osobnost, která je v posledním čtvrtstoletí jedním z klíčových pojítek českého a bulharského prostředí na poli humanitních věd. S knihou Rummy Georgievové je Penčevova monografie částečně tematicky propojena – vybrané studie se věnují problematice integrace Bulharů u nás. Větší část publikovaných statí je však zaměřena na autorovy dlouholeté výzkumy společenství

Čechů a Slováků v Bulharsku. Kniha obsahuje také bibliografii bohemistických a slovákistických prací autora, které vyšly především v Bulharsku a téměř výhradně v bulharštině. Informuje tak o bohatosti a širokém záběru díla, jež je ale absolutně většině českých čtenářů nedostupné.

Vladimír Penčev vystudoval slavistiku se specializací na český jazyk na Sofijské univerzitě Klimenta Ochridského a již v době studií orientoval své vědecké zájmy směrem k folkloristice, etnologii a antropologii. Byl dlouholetým badatelem Ústavu folkloru Bulharské akademie věd a uskutečnil řadu terénních výzkumů, zaměřených především na tradiční kulturu Bulharů, ale i na život a historii slovenských a českých komunit v Bulharsku. Jeho trvalým zájmem je historie česko-bulharských kulturních vztahů a etnologie slovanských národů. V současné době působí v akademickém Ústavu etnologie a folkloristiky a jako vysokoškolský pedagog na univerzitách v Sofii, Plovdivu a Blagoevgradu. V roce 1993 založil v Sofii Bohemia klub, platformu české kultury v Bulharsku.

Nedostupnost Penčevova díla v českém prostředí se snaží změnit právě recenzovaná monografie. Studie, které vycházely od počátku devadesátých let v knihách a sbornících v Bulharsku (a čtyři vyšly v překladu i u nás), uspořádal a v průběhu více než deseti let překládal Penčevův žák, český antropolog Marek Jakoubek. Podle Penčeva je cílem předkládané monografie shrnout výsledky třicetileté práce (str. 7), kdy se autor systematicky věnoval studiu malých společenství žijících mimo své etnické prostředí. V rozsáhlých terénních výzkumech českých a slovenských komunit v Bulharsku a bulharských společenství

v Česku upírá hlavní pozornost na etnokulturní identitu členů těchto společenství a její formování, projevy a realizaci v různých sociálních kontextech. Popisuje a analyzuje především tyto problémové okruhy: migrace a motivace, které k migraci vedly, integrační a asimilační procesy v jinoetnickém prostředí, prožitky a svět migrantů – vnímání vlastní skupiny, sebe sama a „těch druhých,“ auto- a heterostereotypy. Společným jmenovatelem studií zahrnutých ve výboru je podle slov autora problematika jinakosti lidských kultur, možnosti jejího vyjádření, způsoby jejího uchopení a analýzy (str. 161).

Kniha je rozdělena do tří tematických okruhů. První zahrnuje problematiku Čechů v Bulharsku, které se autor věnuje od 80. let 20. století. Vladimír Penčev napsal několik studií o historii české inteligence, která do Bulharska přicházela po vzniku novodobého státu v roce 1878. Bádání prezentovaná v monografii však orientuje na „obyčejné Čechy“, vesnické obyvatelstvo v první řadě z vesnice Vojvodovo v severozápadním Bulharsku, komunitě dnes již známé a bohatě prozkoumané. Právě Penčevovi patří zásluha o její „znovuobjevení“ pro nová etnologická a antropologická bádání – tento bulharský etnolog stál u zrodu současného boomu vojvodovské tematiky (viz publikace Marka Jakoubka a Lenky Budilové). Této problematice se věnují tři nejrozsáhlejší studie. Dalším okruhem jsou společenství Slováků v Bulharsku, opět především vesnická, kde Penčev klade důraz na výzkum identity prostřednictvím projevů tradiční lidové kultury a folkloru (písň, tance), často organizovaných ve spolcích. Zaměřuje se také na reemigranty, „bulharské Slováky“ na Slovensku, ke kterým patří například

etnolog Ján Botík. Ve třetí části se autor ve dvou kratších statích soustředil na Bulhary v Česku – jejich motivace k migraci a nazírání českého prostředí. Na tento oddíl navazuje poslední část knihy, nazvaná *Já a on: Otázky jinakosti*, která obsahuje rozpracování teoretických otázek existence etnokulturních společenství v jinoetnickém prostředí (str. 11).

Statě v prvních třech oddílech knihy jsou ve většině případů materiálové a popisné, obsahují výpovědi Penčevových informantů, někde na úkor hlubší analýzy či hodnocení nashromážděného materiálu. To je možná důvod, proč Marek Jakoubek v doslovu nazývá Penčeva představitelem etnologie, která „je etnologie“, a ne „antropologie“, jak je dnes v naší zemi v módě. Prý bychom potřebovali více „etnologů“. S tímto Jakoubkovým tvrzením nesouhlasím. Podle mého názoru se v české etnologii pohybuje řada „klasických“ etnologů, kteří se ve své poctivé badatelské a materiálově zaměřené práci rozhodně nehlásí k západní antropologii a jejichž teoreticko-metodologická průprava připomíná přístupy dosud populární v Bulharsku a jiných zemích bývalého východního bloku. Materiálovost uvedených studií však můžeme považovat za klad – činí publikaci čtivou nejen pro odborníky, ale také pro čtenáře, kterého zaujmou osudy krajanů nebo individuální, nestereotypizovaný pohled Bulharů na „toho cizího“, tedy na naši vlastní společnost (ať již pozitivní: „*Podle mne jsou Češi, obecně řečeno, kulturní a pracovitý národ. ... Nejsou závistiví,*“ nebo negativní: „*Čech je uzavřený, co je jeho, to je jeho. ... Pokud zůstaneš večer sám venku, Čech tě k sobě domů nepozve. Zůstaneš spát na ulici.*“ – s. 95).

Poslední část (po oddílu věnovaném Vojvodovu druhá nejrozsáhlejší) je metodologicky nejpřínosnější. Penčev tu rozpracovává – opět s uvedením konkrétních příkladů – svůj pohled na migrační motivace (např. cesta do cizí země jako do biblické „země zaslíbené“). Motivační pohnutky jsou podle Penčeva téměř výhradně ekonomické. Prezentuje tu svůj pohled na „jinakost“ – analyzuje mechanismy, kterými jednotlivec či skupina vnímá sama sebe a „toho druhého“, a to především na základě etnické identity a jejích znaků (jazyk, náboženství, tradice). V několika studiích získáme přehled o tom, jak je koncept „my a oni“ a problematika auto- a heterostereotypů nahlížena v bulharské etnologii. Tento způsob není nepodobný některým studiím české a slovenské provenience, u Penčeva přístupu je však nutné ocenit důkladnost analýzy jednotlivých příkladů a objem nasbíraného materiálu.

Představovaná monografie je dalším, a doufejme že ne posledním počinem v novodobých česko-bulharských (a bulharsko-českých) vztazích, které se pomalu ale jistě zotavují ze svého polistopadového útlumu.

Barbora Machová (FF MU, Brno)

Jana Pácalová (ed.), SLOVENSKÉ ROZPŘÁVKY (1845–1883). *Kalligram, Bratislava 2012, 579 s.*–

Mnoho evropských zemí považuje za své rodinné stříbro reprezentující domácí pohádkovou tradici texty vzniklé v období romantismu. Např. německým pohádkám vévodí sbírka bratří Grimmů, ruské pohádky zastupuje A. N. Afanasjev, české